

Rafael Xambó

Introducció: del conflicte lingüístic al conflicte polític

El conflicte lingüístic valencià és el resultat d'un procés llarg i complex de castellanització idiomàtica que s'inicià amb la decadència del País Valencià a partir del segle XVI i que conduí a una castellanització més intensa per la participació de l'Església i l'aristocràcia i, més recentment, per l'escolarització generalitzada de la població i la quarta generació de mitjans de comunicació de massa (la ràdio i el cinema, fonamentalment, en un primer estadi i, de manera encara més generalitzadora, la televisió), a més dels forts contingents d'immigració no assimilada culturalment, procés que anà acompanyat de l'elaboració i difusió de discursos ideològics favorables a la substitució lingüística en la mesura que es titula la pròpia llengua d'inadequada per a la producció cultural i l'adopció del castellà esdevé símbol d'estatus. El substrat castellanista-espanyolista d'aquests discursos ha quedat ben establert, com també el component provincialista d'un tal plantejament (Ninyoles, 1979). Els seus principals portaveus sorgiren de la burgesia valenciana. Seria llarg d'explicitar, ara i ací, la gènesi del sucursalisme de la burgesia valenciana i el comportament lingüístic pro-castellà que ha comportat, així com l'espanyolisme dependent i l'anticatalanisme en què es fonamenta.¹ Entenem que depassa els objectius d'aquest treball i, d'altra banda, ha quedat descrit i analitzat per la historiografia moderna i pels treballs de la sociolingüística (Fuster, 1962; Cucó, 1965 i 1971; Lluç, 1976; Martí, 1990; Ninyoles, 1969 i 1975).

En qualsevol cas, als efectes d'aquest text, convé retenir: primer, que la burgesia valenciana havia abandonat l'ús de la llengua alhora que es com-

1. La revista *L'Avenç*, núm. 5, conté un important dossier intitulat «Burgesia i anticatalanisme al País Valencià», amb articles de Josep Martínez Serrano i Vicent Soler, Miquel A. Fabra, Francesc Pérez Moragon, i una selecció d'articles i documents a cura d'Alfons Cucó, Joan Romero i Salvador Almenar.

plaia eventualment en les lloances nostàlgiques d'un passat idealitzat; segon, que històricament el manteniment de la llengua ha estat cosa dels sectors populars, la fidelitat dels quals no ha estat una qüestió de consciència, sinó el que podríem anomenar una inèrcia antropològicocultural ben trufada de diglòssia; tercer, que l'emergència d'un discurs alternatiu a la «ideologia valenciana», folkloritzant i tòpica, entre els joves intel·lectuals a partir de l'aportació fonamental de *Nosaltres, els valencians*, de Joan Fuster, que s'estengué arreu del País Valencià durant els setanta, fa explícit socialment el que era un conflicte fins aleshores impedit en la seua expressió política per les circumstàncies de l'època, obre una via d'investigació moderna a la realitat valenciana, deté el procés de substitució lingüística i fa palès el component clarament polític de les actituds lingüístiques i les diverses pràctiques i concepcions quant a l'ús social en què es fonamenten; quart, el món faller que s'havia institucionalitzat sobre la matriu del «valencianisme temperamental» (Ariño, 1993) i que havia sofert un «procés de reinvençió i reconformació simbolicoritual i ideologicopolítica» sota el franquisme (Hernández, 1993), nucleà l'activisme blaver² enfront del nacionalisme emergent.

Els orígens remots del conflicte civil entre valencians que es va desencadenar amb més intensitat durant el període de la transició política es troben en la secular *méfiance anticatalane*. Amb aquest concepte hom designa l'admiració i el rebuig envers els catalans. Admiració perquè els catalans posseeixen unes suposades qualitats que els valencians no tenen: esperit d'empresa, iniciativa, cohesió de grup, lleialtat comunitària, consciència cívica, fidelitat lingüística, etc. Rebuig per la formulació negativa d'aquestes mateixes qualitats: orgullosos, egoistes, interessats, exclusivistes, etc. Ninyoles (1972), en analitzar les arrels d'aquest prejudici, relacionà aquesta «racionalització consoladora i compensatòria» amb la situació dels valencians. Projectant el prejudici cap a l'exterior, mecanisme típic de la xenofòbia, i instal·lant-se en la idealització compensatòria, l'exaltació de les «essències», s'aconsegueix elevar «allò nostre» i, correlativament, degradar «allò vostre». Rau al fons una tensió per «l'exemple de demostració» que presenta Barcelona com la ciutat més desenvolupada i moderna de l'àrea cultural. Per a uns, comporta un estímul; per als altres, un perill. És la por al canvi el que fomen-

2. El mot *blaver* denomina el moviment de reacció al valencianisme cultural i polític. Aquesta accepció fou originàriament creada pels valencianistes per a referir-se als adversaris atenent al fet que centraven gran part de la seua acció en l'enfervorida defensa de la inclusió d'una franja blava sobre les quatre barres històriques de la senyera, franja que correspon a la senyera coronada de la ciutat de València. Els particularistes de la ciutat defensaven que aquesta fóra la bandera de tot el territori. El seu caràcter dretà l'aprofitaven els detractors per a fer associacions entre la reivindicació del blau a la senyera i l'adhesió al blau franquista. Cal distingir, de tota manera, l'anticatalanisme secular que es reduïa a cercles molt determinats i travessava les diverses posicions socials, tal com es produïa a altres llocs d'Espanya, amb la peculiar formació del blaverisme durant la transició política. Per extensió, *blaver* no només designa el feixisme local, sinó tots els partidaris del secessionisme lingüístic.

ta el prejudici. El conflicte s'expressà a través d'antinòmies com català (llengua normalitzada i moderna) / valencià (parla popular i vernacle), les quals, seguint Ninyoles, remetien sempre a l'antinòmia progrés/estagnació. Així, podem entendre que les implicacions interclassistes d'aquest prejudici i les seues seqüeles localistes són «una màscara per al privilegi», un reflex defensiu que oculta el «conflicte central»: els problemes de l'estructura econòmica valenciana i les tensions socioculturals; en definitiva, el conflicte en les relacions socials. Al límit, s'arriba a la paradoxa de menystenir els del propi grup (els valencians) perquè els manquen les qualitats perverses que s'atribueixen als catalans.³

D'altra banda, amb la pervivència latent d'aquest prejudici envers els catalans que fou l'aglutinant principal del suport de determinats sectors populars a l'anticatalanisme, l'antecedent immediat de la batalla de València fou la reacció a la publicació del llibre de Joan Fuster *El País Valenciano*, una guia de viatges de l'editorial Destino. Anteriorment, el catedràtic Diego Sevilla, diputat provincial, profundament franquista i anticatalà, havia publicat uns articles al diari *Levante*, «Burguesía y catalanismo» i «Alerta a los valencianos»,⁴ en què afirmava que els catalanistes de València estaven a sou de la burgesia barcelonina, que eren uns comunistes, uns nazis, i coses per l'estil, sorprenents en un catedràtic de dret polític. Fuster li va contestar amb l'article «Mi vela en este entierro»,⁵ el contingut del qual va haver de rebaixar per les pressions del director del diari. La coincidència d'aquest article amb l'aparició del llibre fou aprofitada per alguns per a quedar bé amb el pretesament ofès Diego Sevilla i per això van atacar Fuster des del diari. El *Levante* va publicar tota una pàgina contra el llibre. Al mateix temps, des de *Las Provincias*, Ombuena que n'era el director, va organitzar una campanya denigratòria contra Fuster. Articles i cartes al director crearen un cert clima d'opinió, i la *méfiante anticatalane* va fer la resta per a convertir Fuster en un dimoni, un traïdor aliat amb l'enemic exterior. La campanya de premsa –també contra *Nosaltres, els valencians*– es produí durant el mes de febrer de 1963 i a les Falles d'aquest mateix any al març, la imatge de Joan Fuster fou cremada. Un primer antecedent de l'antiintel·lectualisme que exhibí el moviment anticatalanista a partir dels anys setanta.⁶ El mateix Joan Fuster, en el pròleg a la segona edició de *Nosaltres, els valencians*, l'any 1964, lamentant l'absència de discussió seriosa sobre el llibre, diu:

3. Joan Fuster, Josep-Vicent Marqués, Alfons Cucó i altres autors han analitzat aquest fenomen de la «ideologia valenciana» des de diverses perspectives amb conclusions similars a les de Ninyoles. Marqués (1974), per exemple, digué: «Ens comparem amb els madrilenys que signifiquen l'estructura estatal patida i amb els catalans que signifiquen l'aventura col·lectiva no intencional».

4. *Levante*, 22 novembre 1962 i 29 desembre 1962, respectivament.

5. *Levante*, 5 gener 1963.

6. Francesc de Paula Burguera fa una crònica detallada d'aquest episodi al seu llibre *És més senzill encara: digueu-li Espanya*, València, Tres i Quatre, 1991.

Ningú no em «contestà» en el terreny i en el to en què jo em col·locava: argument contra argument, dada contra dada, constatació contra constatació [...]. Els meus previsibles contradictors es limitaren a expressar-se amb pures i simples manifestacions de mal humor, que no eren una fòrmula dialèctica massa neta [...]. La histèria hi va prendre cos, i es desencadenà en una grotesca torrentada de papers injuriosos. Si em calgués afegir a aquest volum un apèndix documental per certificar els pitjors extrems de provincianisme a què hem arribat, em seria suficient de reproduir-hi una selecció dels textos que en aquella ocasió em foren nominalment adreçats. Però l'incident no té el menor interès, i només l'al·ludeixo en la mesura que presenta un valor de símptoma».

Certament, era un símptoma del que s'esdevindria anys després. En aquell moment, anys seixanta, i tenint en compte tant les limitacions de l'època quant a l'expressió de les opinions, com que el valencianisme es trobava en una primera fase de producció de discurs entre pocs, la polèmica es va esllanguir prompte, tot i que fou característic de la premsa de la ciutat de València un cert to anticatalanista més o menys mantingut. De més a més, no convé menystenir la influència publicitària, en el ressò de les idees i les obres valencianistes, d'aquesta campanya contrària, pel fet que, involuntàriament, els detractors assenyalaven el que *calia llegir* als sectors crítics amb el règim, susceptibles, doncs, potencialment, d'orientar-se en un sentit contrari al prescrit pels mitjans. Bona prova n'és el fet que la primera edició del *Nosaltres...* es va exhaurir poc temps després de la campanya de premsa. D'altra banda, les *forces vives* de la ciutat, confortablement instal·lades en el règim franquista i amb l'estabilitat que hi podien percebre, satisfetes d'haver refermat una vegada més la seua espanyolitat a través del *sano regionalismo* i haver conjurat el «perill català», abandonaren temporalment la persecució. Tanmateix, el conflicte quant a la identitat cultural valenciana havia emergit públicament amb força per primera vegada –amb les forces desequilibrades per les circumstàncies de l'època, és clar– i les característiques bàsiques del discurs –les dels contraris a la catalanitat cultural del País Valencià– hi eren posades.

Durant la transició política, es desfermà una intensa lluita en què l'estatus que havien de tenir el valencià⁷ i el castellà, la diversitat de posicions quant al tipus i intensitat d'autonomia davant el centralisme imperant fins aleshores, s'emascararà, en el que es pot anomenar *la reacció conservadora*, de defensa del valencià entès com a no català, d'instal·lació en el regionalisme (*sano, bien entendido*) que permet mantenir l'estatu quo, de reivindicació de les *tradicions* valencianes enfront dels *intents catalanitzants*; en suma, assistirem al paroxisme del *perill català* mentre que, des d'aquest sector, no es fa

7. Usem els termes *valencià* i *català* en un sentit absolutament equivalent, partint, òbviament, de la innegable unitat lingüística de la llengua catalana. Per tant, l'ús que en fem d'un i altre mot no té cap altra connotació més enllà, si es vol, del fet d'afirmar el component valencià de l'idioma comú.

cap retret al centralisme, i sovint l'anticatalanisme s'expressa en castellà i no conté cap proposta en la línia d'impulsar l'ús social de la llengua. Diversos autors (Cucó, 1989; Burguera, 1991; Bello, 1988) han identificat el blaverisme com una reacció del bloc del poder tardofranquista per a adaptar-se al nou règim democràtic i conservar importants parcel·les de poder, tot instrumentalitzant sentiments, emocions i símbols d'identitat en un *totum revolutum* que comptava amb el suport de l'aparell de l'estat post-franquista. Els sectors més susceptibles de ser mobilitzats per aquest discurs provenen de l'entorn faller i del que s'ha anomenat el *franquisme sociològic*, una base social que es nodreix fonamentalment de les classes mitjanes urbanes tradicionals, encara que la minoria dirigent se situa més amunt en l'estructura social i està formada per vells dirigents del franquisme local, individualitats de l'alta burgesia i uns pocs literats catòlics i conservadors que trenquen amb el valencianisme democràtic arran dels antecedents esmentats dels anys seixanta i que passaren de ser abrandats defensors de la unitat de la llengua a defensar el secessionisme lingüístic. La seua incidència, la del blaverisme, d'altra banda, es limita en aquest període a la ciutat de València i, en menor mesura, a la comarca de l'Horta.

La ideologia del blaverisme és un receptari farcit de tòpics⁸ i de suplantacions nominalistes. Ells són els valencianistes enfront dels catalanistes. Així ho expressava un dels ideòlegs de l'anticatalanisme (Ramos, 1978):

Es, por tanto, para los catalanistas «monstruoso» hablar de valencianismo (amor a Valencia), valencianía (sentimiento de defensa de lo valenciano) y valencianidad (modo de ser exclusivo de Valencia) (pàg. 97).

Como entre nosotros no abundan mucho los Sanchis, Fuster, Blasco, Guía, etc. que enronquecen místicamente cantando *Els Segadors*, no es fácil ser pan-catalanista en Valencia; mas como sí es sencillo serlo y demostrarlo en el País Catalán –antes Cataluña o Principado–, los valencianos veríamos con suma complacencia que los atacados por la epidemia se domiciliaran en el citado país (pàg. 140).

Al text podem observar la suplantació a què al·ludíem, a més de l'exaltació efusiva i l'exclusivisme amb què s'apropia del que per a ell és la *valencianía* i la *valencianidad*, dos conceptes buits que designen més un estat de l'ànima que una realitat empírica. El segon paràgraf és una mostra de l'antidemocrà-

8. A *País perplex* (1974), Josep-Vicent Marqués avançava en l'anàlisi de la fosca consciència, en especial en les manifestacions del narcissisme (l'orgull hortofructícola i la veneració per la trinitat folklòrica: falles, paella i barraca), així com en les impregnacions de la ideologia de les classes dominants sobre les capes populars, el que serien els posteriors eixos programàtics del blaverisme. Especialment interessant és l'anàlisi que ofereix de l'obra de Josep Ombuena *Valencia, ciudad abierta* que aparegué l'any 1971. Segons Marqués, l'obra pertany a aquella espècie de literatura que utilitza l'exaltació, fins i tot desmesuradíssima, de particularitats valencianes per a negar o enfosquir una presa de consciència cívica i crítica. D'aquest llibre d'Ombuena i altres semblants es nodrí el discurs blaver.

tisme i la xenofòbia de l'autor. D'altra banda, el llibre de Ramos, en el pitjor estil feixistitzant, té tot el to d'una mena de cacera de bruixes, on es dona notícia i detall dels intel·lectuals i dirigents polítics del nacionalisme; una variant particular del *Who is Who* per a ús de l'extrema dreta.

Aquests discursos i altres semblants trobaven el terreny adobat en el món de les falles. Hernández (1993), en la línia dels treballs anteriors d'Antoni Ariño (1989), per mitjà d'una laboriosa anàlisi de contingut de la retòrica fallera present als cadafals, caracteritza la visió del món que ofereixen les falles durant el franquisme amb els elements següents: antimodernisme, crítica de la dona i del matrimoni, gust pel que és bròfec i els temes sexuals en relació amb un puritanisme peculiar, anticapitalisme ambigu i populisme, una mena de pacifisme complementari d'un patriotisme espanyolista, fatalisme vital associat a un materialisme epicuri, i la defensa d'un valencianisme de caràcter temperamental.

Aquesta configuració ideològica, majoritària en l'àmbit faller, proveeix el blaverisme de la major part dels seus efectius humans, alhora que la seua estructura, organitzada quasi militarment pel franquisme i no reformada, el dota d'una gran capacitat de mobilització. El paràgraf següent, extret de les conclusions d'Hernández, ens ho aclareix:

Cap al principi dels anys setanta, quan ja s'albirava un canvi de règim, podem dir que l'antiga totalització festiva s'havia fossilitzat en una ortodòxia tancada que es defensava pel reglament i les institucions, i que s'imposava sobre les bases sense possibilitat de contestació. En aquest sentit, el vell valencianisme temperamental fou aprofitat per tot un corrent de la dreta valenciana que es va inserir eficaçment en el món faller i va instrumentalitzar d'un mode molt particular aquest sentiment. En certa forma, la instrumentalització política de les Falles, en un primer moment, va girar entorn del feixisme, posteriorment, ho féu entorn del nacional-catolicisme i, després, al voltant de la promoció turística i la pura legítimació de l'ordre establert. Finalment, va acabar articulada entorn d'un peculiar valencianisme faller o *fallerisme*, particular evolució del valencianisme temperamental, totemitzat i tabuïtzat alhora, que apareixeria com l'antecedent directe de l'anomenat *blaverisme* dels temps de la transició. Aquest valencianisme, vehiculat per emocions i rebuigs, per filies i fòbies apassionades, resultaria al seu torn recolzat [sic] per la gran expansió i significació simbòlica assolida per les Falles (pàg. 287).

D'altra banda, la simbiosi entre blaverisme i fallerisme és quasi total si parem esment, a més, que la bandera que defensa el blaverisme és la de la ciutat de València, única senyera que coneixien la majoria dels fallers –atès que la senyera de les quatre barres fou prohibida pel franquisme– i que exhibien amb profusió cada any per les Falles. També, perquè usaven un valencià castellanitzat i degradat ortogràficament i sintàcticament als rètols dels cadafals, quan no usaven el castellà, fet que els abocava fàcilment al secessionisme lingüístic.

Als factors socials i ideològics sobre els quals es construeix la reacció conservadora enfront del valencianisme, caldria afegir un altre eix explicatiu que fa referència a la desestructuració de la trama tradicional (social, lingüística i política) de la ciutat, a la profunda transformació urbana de València. És el que Ninyoles (1992) ha anomenat *la crisi urbana*. Aquesta transformació és de tal magnitud que es podrà copsar amb unes poques dades. Aproximadament la meitat dels habitatges s'han edificat després de 1960. La classe mitjana és la que experimenta en aquest període més mobilitat residencial, mentre la població de classe baixa, mitjana alta i alta ocupa les cases de construcció més antiga. Com afirma Ninyoles, «molt poca gent ha viscut tota la vida a la mateixa casa o al mateix barri» (pàg. 112).

Així, en les investigacions d'aquest sociòleg, s'observa una relació significativa entre el procés de forta mobilitat i el desarrelament de l'entorn, fet que implica també èmfasi en la privadesa, l'individualisme, la regressió del valencià en els espais públics (al carrer i als barris) o el trencament d'un espai simbòlic urbà. Llavors, l'alteració de la xarxa social urbana, «sense el suport simbòlic d'altres valors ni sistemes d'intercanvi capaços de subrogar-los amb un nou teixit cohesionat en l'àmbit social i a nivell simbòlic» (pàg. 112), afavorí la reacció i l'orientació de certs sectors tradicionals cap a opcions ideològiques marcadament conservadores. La funció que podia haver tingut el nacionalisme emergent com a element cohesionador fou frustrada de bestreta, sense que convinga menystenir les causes relacionades amb el mateix discurs nacionalista i les seues actuacions. En aquest sentit, podem entendre com, desfeta en gran part la xarxa social urbana tradicional, el *fallerisme* restà com un dels pocs elements integradors de la vida del barri.

En la dispersió ciutadana produïda pel *desarrollismo* urbà, la falla suplí la quasi desapareguda relació de veïnat en alguns sectors. De fet, no és cap casualitat que el creixement dels barris perifèrics vaja acompanyat per un notable increment del nombre de comissions de falles, les quals, com ha estudiat Hernández (1993), foren potenciades pel poder polític, a més dels beneficis ideològics i de control social que li reportava, com a element d'atracció turística. Les associacions de veïns, pel seu compte, controlades en la majoria dels casos pel Partit Comunista, aparegueren prou més tard com a moviment organitzat i, a més, se centraren en els aspectes netament reivindicatius; no oferien, doncs, el vessant comunitari i lúdic de la vida de la falla. Les noves falles dels barris perifèrics, en aquest context, foren un dels pocs medis d'organització civil on, d'altra banda, els immigrants podien assajar d'integrar-se sense gaire esforç, atès que el valencià tenia predominantment un paper subsidiari i emblemàtic, i amb quatre tòpics més o menys embastats s'adquiria patent de *valencianía*. És així com la falla, al nostre parer, esdevé l'eix vertebrador d'un sector de la ciutat, alhora que articula una gran part del suport al blaverisme.

De l'altre cantó, hi havia els nacionalistes i les esquerres, sorgits de la lluita antifranquista. El component racional i analític, reivindicatiu pel que fa a la recuperació cultural i lingüística valenciana, i utòpic esquerrà quant al futur del país, hi és predominant. Reconeeguts intel·lectuals, professors i estudiants universitaris, i activistes antifranquistes en general en formen part. La seua presència, amb més o menys gran d'influència, s'estén arreu del país.⁹ La reivindicació nacionalista es vinculava al futur democràtic i, progressivament, els partits de l'esquerra estatal incorporaren a les seues reivindicacions alguns elements programàtics del jove nacionalisme valencià, tal com feren també les organitzacions del moviment obrer. Si les aspiracions democràtiques es condensaren en la demanda de llibertat i amnistia, la recuperació nacional era formulada en la reclamació d'estatut d'autonomia. Tanmateix, l'assumpció de l'esquerra espanyola d'alguns punts programàtics del nacionalisme era feble; producte, d'una banda, de la polarització dreta/esquerra que s'estava produint –per això foren ells els qui congelaren el conflicte i pactaren amb la dreta cedint en els símbols– i també de l'alta densitat irracional que exhibien els blavers; de l'altra, de la tradicional consideració del nacionalisme com a petit burgès i, sobretot, per l'adhesió majoritària al marc nacional espanyol. Que aparegueren del costat del nacionalisme, que assumeixin la reivindicació d'autonomia, a més dels lligams establerts sota la dictadura i la legitimitat democràtica del programa mínim del valencianisme, té a veure amb el fet de compartir elements d'una cultura política democràtica que permet el diàleg, la transacció i el consens.

En un primer moment, abans de la mort de Franco, a la reivindicació nacionalista s'hi oposa directament l'aparell de l'Estat a través de la policia i de les autoritats governatives, que instrumentalitzaven els escamots d'extrema dreta. Fou, ja en el context de la transició política, quan l'UCD vegé un cabal de vots en la manipulació anticatalanista a la ciutat de València, que sorgí, colze a colze amb l'extrema dreta (FN), el GAV (Grup d'Acció Valencianista), alimentat per l'UCD i format pels elements més exaltats del món faller. El seu programa es formula en negatiu: no a la unitat del català (llengua valenciana), no a la denominació País Valencià (Regne de València), no a la senyera històrica de l'antiga Corona d'Aragó (senyera coronada sobre fons blau). Insistiren més en les negacions que no en les afirmacions indicades entre parèntesis.

Aquest plet en els símbols que calia establir com a representació dels valencians permeté mobilitzar els sectors populars més proclius a la *tradició* fallera generada sota el franquisme, donà un cert protagonisme mediàtic (fins i tot heroic des de la perspectiva de l'endogrup) als elements més ignorants i

9. Aquest és un element diferenciador molt clar respecte al blaverisme que només apareix a la ciutat de València i àrea metropolitana. Seria interessant de fer una anàlisi comparada de l'arrelament del blaverisme amb el mapa de la difusió del diari *Las Provincias*.

irracionals, *ties maries*,¹⁰ i ocultà els elements centrals del conflicte: recuperació cultural i lingüística *versus* continuació de la castellanització cultural i substitució lingüística, autonomia *versus* centralisme, regeneracionisme civil *versus* nostàlgia del franquisme, en definitiva, canvi social *versus* manteniment de l'estatu quo. Aquestes eren les qüestions que, de fet, hi havia al fons del conflicte civil.

La lluita simbòlica per la llengua, la bandera i la denominació del territori, en aquest context de crisi i canvi social prenia el màxim sentit quant a la producció del futur immediat i, per això, esdevenia una opció política en què els uns i els altres, a través de l'enfrontament pels símbols que havien de *definir* el País Valencià, s'hi jugaven l'hegemonia cultural de les distintes perspectives sociopolítiques contendents. Qui més acostumat estigués a aquesta mena de jocs per la seua cultura política tindria a més totes les de guanyar.

La incomunicació entre els dos grans blocs en què s'escindeix, en major o menor mesura, l'opinió pública valenciana reforça la polarització d'ambdós, de manera que es produeix una intensa identificació –falaç almenys en el període de gestació d'ambdós blocs que, com hem vist, no és coincident en el temps, però que esdevingué certa quan el conflicte cristal·litzà– entre dreta política i blaverisme d'un costat, i esquerra i nacionalisme/catalanisme de l'altre. L'esquematisme reductiu de la polarització que es produeix durant la batalla de València es troba relacionat amb un seguit de factors habituals en aquesta mena de conflictes, com ara, l'actuació dels mitjans de comunicació que prioritzen la informació sobre els aspectes discursius i d'actuació més radicals del sector nacionalista esquerrà i no difonen els discursos més moderats i majoritaris dintre d'aquest bloc, alhora que minimitzen o justifiquen les accions violentes dels que consideren propis i n'exalcen la *valenciania*; la impossibilitat d'un dels blocs, fins i tot, de l'accés als mitjans i la manipulació ideològica del seu discurs; la dinàmica de reforç de la cohesió interna a cada grup en situació de conflicte que anul·la, redueix o ajorna la diversitat real; la impossibilitat d'establir ponts de diàleg per la radical diferència d'ambdós discursos –el blaverisme és bàsicament emotiu i antiintel·lectual, un parafeixisme, mentre al nacionalisme predomina l'argumentació racional. I, enmig, la societat que es disputen ambdós bàndols: els uns apel·lant a la identificació primària, tribal; els altres, a la raó històrica i utòpica.

Els recursos, quant a propaganda, del blaverisme són molt superiors als del nacionalisme, però el que la fa efectiva no és la simple possessió de més mitjans de comunicació i més capacitat tecnològica de difusió, sinó la realitat psicosocial o, expressat des de la perspectiva de Bourdieu (1987, pàg. 127-142), la força de les coaccions estructurals que pesen sobre les interaccions

10. Grup de mestresses que es concentrava sempre que calia davant el Palau de la Generalitat per cridar les seues consignes i insultar les autoritats democràtiques. Fou cèlebre Paquita la Rebentaplenaris per les seues accions de boicot a les sessions del Plenari de Parlamentaris del País Valencià.

i que, al seu torn, fonamenten les representacions subjectives. Els avantatges del poder a l'hora d'establir sistemes de classificació i de divisió, és a dir, les paraules, els noms que construeixen la realitat social tant com l'expressen, es veuen contraposats al capital cultural que ha acumulat el nacionalisme i que ara pugna per canviar les categories d'adscripció.

Des del punt de vista comunicatiu, convé recordar l'herència del franquisme en els mitjans de comunicació (Xambó, 1996, capítol tercer), convé tenir present que el valencianisme i l'esquerra, en aquella batalla, no van comptar amb recursos equivalents als que se li oposaven, la qual cosa és ben notòria pel que fa als mitjans de comunicació, ben actius en la mobilització contra el nacionalisme emergent que havia impregnat totes les forces de l'esquerra. En aquest sentit, *Las Provincias* va manipular i mobilitzar els sectors més proclius a l'anticatalanisme sota la bandera del blaverisme, i els va usar com a força de xoc contra l'esquerra i el valencianisme per tal d'impedir-ne l'èxit.

La realitat sociolingüística valenciana

Segons les dades del Padró Municipal d'habitants de 1986,¹¹ al voltant del 77 % de la població valenciana entenia el valencià, percentatge que s'incrementava set punts si consideràvem només la població del territori valencianoparlant. Sabien parlar-lo aproximadament la meitat de la població total i el 55 % de la població dels municipis de predomini lingüístic valencià. En els municipis valencianoparlants la competència lectora arribava al 27 % i la competència escrita, al 8 %. La competència lingüística dels valencians en la llengua pròpia s'ha incrementat globalment en els darrers anys; així, en l'enquesta de García Ferrando de 1990 i en altres, s'observa un percentatge de comprensió del 80 %, del 60 % de competència oral, i notables increments en la competència lectora i escrita (35 i 18 %, respectivament), els quals es troben intensament vinculats als efectes de l'escolarització en valencià. Sis anys després, en un estudi del CIS (núm. 2228, novembre-desembre de 1996), el percentatge dels qui declaraven comprendre el valencià aplegava el 84 % de la població, i dins d'aquests creixia la competència oral, lectora i escrita (68 %, 61 % i 27 %, respectivament).

El fet que el domini oral s'incrementa a major edat de la població, mentre que els nivells de competència lectora i escrita es redueixen a major edat, és un dels principals trets del problema lingüístic al País Valencià. Si l'escola aconsegueix incrementar globalment la competència lingüística dels més joves, açò, per si mateix, no es tradueix en una suficient competència oral, ni tampoc en ús social efectiu. D'altra banda, el lloc de naixement continua sent la característica més rellevant quant al coneixement i l'ús del valencià; així,

11. Dades sobre la situació sociolingüística de la Comunitat Valenciana, Generalitat Valenciana, 1990.

els nascuts a l'àrea valencianoparlant del País Valencià i a la resta del domini lingüístic català (Catalunya i Illes Balears) són els qui presenten els nivells de competència i ús més elevats. Quant a la població d'origen immigrant, són els procedents d'Aragó els qui presenten un nivell més elevat de comprensió, que és del 14 %, per al conjunt de la població castellanoparlant d'origen immigrant.

Un canvi important que ha portat el procés de modernització de les darreres dècades i la democratització del país és, des del punt de vista de l'estratificació, que els nivells més elevats de domini del valencià apareixen entre els qui s'autoqualifiquen dins de la classe alta i mitjana alta; i també que els nivells més alts de competència lectora i escrita del valencià es corresponen amb les posicions d'estatus més elevat en termes de consum i equipaments, la qual cosa, en les dues darreres dècades, ha esborrat la imatge negativa del valencià, tradicionalment associada al ruralisme i a les classes populars autòctones. Aquesta mateixa tendència es consolida en els nivells més elevats de competència lingüística en totes les dimensions per als grups amb més formació escolar.

Quant a l'ús social, les relacions familiars continuen presentant els índexs més elevats d'ús, seguides de les relacions d'amistat i interpersonal en l'àmbit informal del treball (entre el 45 % i el 41 %). Les característiques de llengua de grup continuen vigents per al valencià i això fa que l'ús del castellà augmente entre els valencianoparlants per a les relacions externes, mentre que, a l'inrevés, no es produeix el canvi d'ús lingüístic entre els castellanoparlants. En l'àmbit del consum, l'ús prioritari del valencià cau al 38 % per als comerços tradicionals, i encara és més baix per a les grans superfícies, on només una quarta part dels valencianoparlants l'usen de manera habitual.

El fet que els nivells de competència siguen sempre molt superiors als de l'ús social efectiu, permet afirmar la pervivència de la tendència diglòssica en el conjunt de la població: predomini del castellà en les relacions impersonals o de tipus formal, situació que continua impel·lint el procés de substitució, mentre que les mesures institucionals per al foment de l'ús social, més aviat escasses, i el prestigi cultural que ha recuperat el català actuen en la direcció normalitzadora. Això no obstant, la desproporció de forces presents en cada una de les tendències aboca més fàcilment cap a la substitució progressiva que cap a la recuperació del valencià en els usos socials i públics. En tot cas, la situació actual presenta fortes contradiccions entre la realitat de l'ús i les expectatives de la població, i és majoritàriament favorable a una major presència social i pública del valencià.

La no-resolució del conflicte lingüístic, amb el pes que ha deixat en la memòria més pròxima l'enfrontament social de la batalla de Valencià, ha fet que les accions normalitzadores de la Generalitat Valenciana hagen estat ben minses, tardanes i en la majoria dels casos, ineficients. Més orientades, en definitiva, per una estratègia justificatòria cap a sectors de l'electorat sensibles a la qüestió, que per una voluntat decididament normalitzadora. En

aquest sentit, cal assenyalar que no s'ha emprès cap campanya multimèdia d'ensenyament del valencià. En cap moment, s'ha usat el potencial de la televisió pública autonòmica per a l'aprenentatge del valencià. A més, la TVV, en clara contradicció amb els principis de la llei de creació, ha esdevingut una televisió bilingüe en la qual el valencià ha estat expel·lit de les franges horàries de més audiència, llevat de les retransmissions esportives, alhora que el doblatge de pel·lícules al valencià ha estat nul durant la majoria d'anys que funciona.

El català a la premsa

Presència del català a la premsa en castellà

La situació del català a la premsa diària editada al País Valencià no s'ha modificat quasi en els darrers vint anys. La seua presència és anecdòtica, ocasional i merament testimonial. Bàsicament, només apareix en la secció de cartes al director, en algun article d'opinió i, eventualment, en algunes pàgines especials de caràcter cultural, en les destinades a l'aprofitament escolar, o amb motiu de les festes locals i per encàrrec de l'ajuntament que finança les pàgines que s'hi dediquen. Els diaris valencians, a més, practiquen el caos lingüístic en publicar les cartes i els articles d'opinió sense sotmetre els textos a la norma ortogràfica. D'altra banda, els diaris centrals amb edició valenciana no publiquen res en català. El diari *El País*, per exemple, fins i tot tradueix les cartes dels lectors que es publiquen només en l'edició *Comunidad Valenciana* per exigències, diuen, del llibre d'estil. Darrerament, aquest diari va iniciar la publicació setmanal d'un suplement cultural de quatre pàgines íntegrament en català.

Més enllà de la quasi nul·la presència del català a la premsa diària, els escriptors valencians (Tobarra i Xambó, 1993) denunciaven la sistemàtica marginació de continguts informatius sobre la producció i les activitats culturals fetes en català, i el fet de no comptar amb els escriptors ni com a col·laboradors o opinants, ni com a objecte de notícia. Al·ludien també, en aquell moment, a la major presència del català als diaris d'Alacant i Castelló, en els quals, a més, consideraven que l'actitud vers la cultura en català es trobava més normalitzada. En relació a *Las Provincias* i per la seua bel·ligerància crònica, descartaven qualsevol possibilitat de col·laboració.

L'agència Europa Press va iniciar el 1998 un servei de notícies en valencià, fonamentalment de caràcter cultural i festiu, que nodreix, en part, els continguts de la pàgina diària en valencià (*El Dau*) que ha començat a publicar el *Levante-EMV*, que ha incrementat substantivament les col·laboracions en valencià en el suplement cultural de cada divendres i concedeix més atenció a la literatura catalana.

Quant a les publicacions no diàries en castellà, la situació és molt semblant a la dels diaris, encara que el fet que incorporen més col·laboracions i

opinions fa que, en termes absoluts, la presència del català siga un poc més alta comparativament, tot i que és variable i depèn de la decisió de cada col·laborador, no d'uns mínims establerts per l'empresa. En qualsevol cas, sobre el total de la superfície redaccional, no sol passar del 10 %.

La premsa no diària en català

La publicació més rellevant és la revista *El Temps*, setmanari d'informació general que s'edita des de 1984. Amb diverses i successives millores, *El Temps* és una de les poques revistes que es difonen en tot el domini de la llengua catalana. La seua redacció ha estat a València des del primer moment, encara que des de l'any 1985 manté a Barcelona una nodrida delegació. Tot i les campanyes de llançament de la revista i la col·laboració de destacats intel·lectuals i artistes de la cultura catalana, en els moments de més difusió no ha superat els 20.000 exemplars; la proporció de vendes és més elevada a Catalunya que al País Valencià. L'any 1987 feia una tirada de 15.000 exemplars, i els dos anys que es va sotmetre al control de l'OJD (1990-1991) la difusió fou d'11.000 i 13.000 exemplars, respectivament. *El Temps* fou pioner a oferir la revista en edició electrònica.

En el camp específic de les publicacions de literatura, destaca la revista *L'Espill*, publicació trimestral de creació literària, crítica, amb dossiers i ressenyes, que fou dirigida des del primer número, el 1982, per Joan Fuster i editada per Eliseu Climent. Els 2.000 exemplars de tirada es distribuïen per tot el domini lingüístic català i entre els experts en catalanística d'arreu del món. Ha esdevingut una publicació rellevant dins la literatura catalana contemporània. Després d'un parèntesi ha tornat a publicar-se darrerament en col·laboració amb la Universitat de València.

Quant a la resta de revistes en català que s'editen al País Valencià, cal destacar la revista *Saó*, publicació dels sectors progressistes de l'Església valenciana apareguda l'any 1976 la qual, per l'enfocament rigorós dels temes que tractava, pel seu tarannà obert a posicions no eclesials, i fins i tot agnòstiques o atees, en les pàgines d'opinió, es va constituir en tribuna ocasional dels intel·lectuals valencians, a més de ser-ho dels sacerdots compromesos amb el redreçament del País Valencià. Una revista, doncs, valencianista íntegrament escrita en català que es mantenia de les 2.000 subscripcions que tenia. El seu contingut es nodreix de l'actualitat social i política, i es complementa amb assajos periodístics sobre temes de cultura, història i religió, a més de les pàgines dedicades a opinió. També cal ressenyar la desapareguda *Camacuc*, publicació infantil que va sorgir el 1984, adreçada al públic escolar i que es mantenia de l'ajut institucional; la revista *Boom*, adreçada al públic juvenil i editada de 1991 a 1993; i algunes altres revistes d'abast local i comarcal. L'editorial Bromera va llançar *El Micalet Galàctic*, revista juvenil mensual que presentava un notable atractiu formal i de continguts. Després d'uns pocs números va desaparèixer sense haver rebut cap suport institucional. La mateixa

editorial publica la revista literària *l'Il·la*. Entre les revistes culturals, íntegrament en català, que han aparegut al País Valencià mereixen ser destacades *Caràcters* i *El Contemporani*.

El català a la premsa local i comarcal

L'ús del català en aquestes publicacions es prou variable en funció, sobretot, de la realitat sociolingüística del seu àmbit de difusió, però també depèn de les decisions dels responsables quan es tracta de publicacions municipals. El percentatge oscil·la entre el 80 % i el 50 % per a les comarques on l'ús del català es troba més estès, i entre el 50 % i el 25 % en les poblacions que han tingut més influència d'immigrants. Desaparegudes les revistes comarcals impulsades per les institucions públiques durant la dècada dels vuitanta, hi ha hagut alguns intents de poca durada, com la revista *Au!* i més darrerament *Notícies de Morella*. Les experiències més estables que arriben fins avui són la revista *Crònica* d'Ontinyent i *La Vall d'Albaida*, i l'edició mensual d'*El Periòdic*, que ha passat a ser el setmanari *El Punt* l'any 1998, en incorporar-se al grup Hermes Comunicacions, i anuncia la propera transformació en diari.

Les ajudes institucionals a la premsa en general i a la premsa en català

L'any 1986, dos anys després que entrara en vigor la Llei 29/1984 que regulava les ajudes estatals a la premsa diària en concepte de difusió, la Generalitat Valenciana es va plantejar destinar ajudes semblants a les publicacions no diàries que no rebien ajut estatal. La regulació es féu pel Decret 39/1986. S'hi establien dos tipus de subvenció: una en concepte d'edició i difusió, i l'altra per a l'especial utilització del valencià. La quantitat que se subvencionaria es calcularia a partir d'un mòdul –la quantia del qual s'establiria anualment en funció de les disponibilitats pressupostàries– multiplicat pel nombre d'exemplars difosos l'any anterior. L'ajuda a les publicacions íntegrament en valencià consistia en una subvenció addicional d'una quantitat igual a l'obtinguda en concepte de difusió. Hi quedaven excloses les publicacions que no foren d'informació general.

Amb aquest Decret, la Generalitat va atorgar ajudes els anys 1987 i 1988. El primer any, es lliuraren 15 milions de pessetes per a difusió; per a l'ús del valencià no arribaren a 5 milions. L'any 1988 l'ajuda a la difusió era aproximadament de 23 milions, i l'ajuda a l'ús del valencià no arribava als 7 milions.

L'any 1989, després que l'Estat suprimís les ajudes a la premsa, la Generalitat publica un nou decret (4/1989) que regulava només les ajudes a l'ús del valencià en la premsa, i un altre d'específic (3/1989), a imitació del que havia fet el Govern central, per a la creació, inversió o reconversió tecnològica de la premsa local i comarcal. En tres anys, de 1989 a 1991, que va viure aquest Decret, es concediren subvencions a l'ús del valencià per un total de 36 milions; pràcticament la meitat dels quals a la revista *El Temps*. Quant a l'altre decret d'ajuda a les empreses periodístiques, les subvencions no arri-

baren a 6 milions l'any 1989 (en principi, n'hi havia 32 de previstos). La convocatòria era d'una sola anualitat i no s'ha tornat a repetir.

TAULA 1
Ajudes¹ a l'ús del valencià en els mitjans de comunicació social²

Revistes	1992	1993	1994	1995
<i>El Temps</i>	7.508.200	6.153.655	6.157.150	5.334.830
<i>Camacuc</i>	4.010.000	3.680.000	4.098.000	3.835.000
<i>Boom</i>				2.604.000
<i>Saó</i>	2.212.000	2.576.000	2.156.000	1.650.000
<i>Crònica</i>	1.544.956	1.690.024	2.540.860	1.800.000
<i>Au!</i>			72.800	67.200
<i>Notícies de Morella</i>			441.255	859.340
<i>El Periòdic de l'Horta</i>				3.460.000

Font: Direcció General de Mitjans de Comunicació de la Generalitat Valenciana.

1. En pessetes.

2. Decret de la Generalitat Valenciana 10/1992 de 10 de setembre (premsa).

Finalment, la Generalitat Valenciana publicava el Decret 10/1992 pel qual derogava el de 1989 i regulava la concessió d'ajudes per a la utilització del valencià en els mitjans de comunicació social, incloent-hi, doncs, la premsa i la ràdio. Entenem que no feia esment de les televisions locals per la flagrant contradicció que hagués significat subvencionar mitjans no legalitzats. Per a les empreses periodístiques, les condicions i característiques de la subvenció continuaven sent les mateixes que als decrets anteriors. En quatre anys, del 1992 al 1995, s'han lliurat 64 milions per a l'ús del valencià en la premsa periòdica (vegeu taula 1). Quantitats ben migrades, d'altra banda –en nou anys el total de l'ajut a l'ús del valencià en els mitjans escrits és de poc més de 100 milions–, que reflecteixen tant la manca d'impuls de l'Administració autonòmica com la feblesa del valencià en els mitjans escrits.

Fins ara, en els anys que el PP governa la Generalitat, no s'ha concedit cap ajuda als mitjans de comunicació per tal de fomentar l'ús del valencià i fins i tot s'ha bloquejat el lliurament efectiu de les ajudes concedides en l'últim any del govern socialista.

Lectorat, usos i actituds lingüístiques

Quan el 1984 el CIS demanava a la població valenciana l'opinió sobre la presència que el valencià hauria de tenir a la premsa escrita, els resultats globals eren prou clarificadors quant a la divisió bàsica d'opinions i revelava l'actitud majoritària dels valencians. El grup majoritari (43 %) era partidari de deixar les coses com estaven, un terç opinava que hauria d'augmentar, mentre que un 15 % entenia que havia de disminuir. Aquest darrer grup només pot

ser entès com a *catalanofòbic* si considerem l'ínfima presència del català a la premsa que abordarem després; aquella minoria que s'irritava en sentir parlar o veure alguna cosa escrita en català, segment que en aquells anys d'intensificació del conflicte lingüístic es mostrava especialment sensible.

El perfil social bàsic dels que mostraven les actituds més favorables a una major presència del català a la premsa corresponia a individus de 21 a 30 anys, amb un lleuger predomini dels barons, amb estudis universitaris, de classe social mitjana, en poblacions de més de 100.000 habitants, en les circumscripcions provincials de València i Castelló, situats ideològicament a l'esquerra i votants, per aquest ordre, de la UPV, el CDS i el PSOE.

Els baixos nivells de competència lectora dels valencians en la pròpia llengua, l'arrelat costum de la premsa en castellà, el conflicte lingüístic, l'espanyolisme i l'escassa penetració social del valencianisme rauen al fons de les actituds predominants quant a l'ús del català a la premsa en aquell moment. D'altra banda, un major nombre d'opinions favorables tampoc no s'hauria traduït necessàriament en una major presència del català als mitjans escrits si es tenen en compte els condicionants estructurals i la dinàmica empresarial dels mitjans. De fet, encara que les actituds favorables han crescut, la situació no ha evolucionat paral·lelament en el mateix sentit pel que fa a la premsa diària.

Sí que hi ha hagut avanços notables en la resta de mitjans escrits a mesura que la població s'alfabetitzava i s'apaivagaven les manifestacions més irracionals del conflicte lingüístic. Així, l'any 1989 i per als municipis de predomini lingüístic valencià, el 43 % de la població llegia alguna vegada revistes, i llibres, el 35 %, percentatges que són deguts sobretot a la població escolaritzada. D'altra banda, en els darrers anys es pot constatar la tendència d'una relació directament proporcional entre competència lingüística en català i lectura de periòdics d'informació general: més de la meitat de les persones que el parlen i l'escriuen llegeixen habitualment el diari, mentre l'índex de lectura habitual de premsa baixa al 36 % per als qui només el parlen i no l'escriuen, al 34 % per als qui només l'entenen, i al 26 % per als qui no l'entenen.

Finalment, no limitant-nos als mitjans escrits, sinó al conjunt de mitjans que difonen informació, el coneixement i l'ús del valencià es troba relacionat amb un major seguiment de la informació diària especialment referida als assumptes valencians; mentre un 53 % dels qui es declaren castellanoparlants segueixen habitualment la informació valenciana, els valencianoparlants i els qui es declaren bilingües els superen en 9 i 14 punts, respectivament.

El català a la ràdio

La presència del català en la programació radiofònica és paral·lela al procés de recuperació lingüística i presenta, per tant, les mateixes ambigüitats quant a la seua evolució. Si en la premsa el creixement del català era condicionat pels baixos nivells d'hàbit de lectura en aquesta llengua, a més

de les importants limitacions empresarials i estructurals, en l'àmbit de la ràdio hom podia pensar que era un mitjà de comunicació més propici al creixement ràpid de la presència de la llengua pròpia. Les dades sociolingüístiques quant al nivell de comprensió oral de la població així ho avalaven. La creació i el desenvolupament de la ràdio i la televisió autonòmica, d'altra banda, partien de la idea que la normalització lingüística tenia en aquests mitjans un instrument de primer ordre en superar els entrebancs dels mitjans escrits.

Tanmateix, el fort predomini de la programació en cadena, centralitzada des de Madrid i feta en castellà, la concentració de l'audiència en les grans cadenes estatals, la incapacitat de la ràdio pública autonòmica per guanyar-se un espai suficient, el tancament de RNE de Ràdio 4 –emissora que emetia íntegrament en català amb programació de *ràdio fórmula*–, i el desenvolupament precari i tardà de les ràdios municipals serien les principals causes que explicarien el baix nivell de presència del català a la ràdio, sota les quals, òbviament, rau el conflicte lingüístic valencià amb el feix d'actituds contradictòries i d'indecisions polítiques que hem explicat en un altre moment.

Així, l'any 1991, de les 1.927 hores diàries de ràdio emeses, 309 hores foren de programació en valencià, el que representa el 16 % del total (vegeu la taula 2). L'any 1993, quan ja havien començat a emetre força ràdios locals, el percentatge d'hores en valencià pujava al 18 % de 2.748 hores diàries d'emissió (vegeu la taula 3).

TAULA 2
Distribució del nombre d'hores d'emissió diària segons la llengua¹
i el tipus de producció, 1991

<i>Producció i llengua</i>	<i>Hores /dia</i>	<i>Percentatge</i>
<i>Producció pròpia</i>	964	100,00
<i>En valencià</i>	204	21,16
<i>En castellà</i>	760	78,84
<i>Producció aliena</i>	963	100,00
<i>En valencià</i>	105	10,90
<i>En castellà</i>	858	89,10
<i>Total en valencià</i>	309	16,00
<i>Total en castellà</i>	1.618	84,00
<i>Total emissió</i>	1.927	100,00

Font: Direcció General de Política Lingüística. Generalitat Valenciana, juliol 1993.

1. Nombre d'hores d'emissió diària i percentatges.

TAULA 3

Distribució del nombre d'hores d'emissió diària segons la llengua i el tipus de producció, 1993

<i>Producció i llengua</i>	<i>Hores/dia</i>	<i>Percentatge</i>
<i>Producció pròpia</i>	1.343	100
<i>En valencià</i>	370	27,5
<i>En castellà</i>	973	72,5
<i>Producció aliena</i>	1.405	100
<i>En valencià</i>	123	8,6
<i>En castellà</i>	858	89,10
<i>Total en valencià</i>	493	18,0
<i>Total en castellà</i>	2.255	82,0
<i>Total emissió</i>	2.748	100,00

Font: Direcció General de Política Lingüística. Generalitat Valenciana, juliol 1993.

Aquests càlculs oculten, no obstant això, que el 94 % de l'audiència de ràdio al País Valencià correspon a les cadenes estatals, que no emeten en valencià, llevat de petits espais de les emissores ubicades a comarques de fort predomini lingüístic valencià. Algunes dades de l'any 1993 ho poden aclarir. A Castelló, ni Onda Cero ni la COPE emetien res en valencià, i de les emissores de la SER, només Radio Castellón emetia un 5 % en valencià en OM. A Alacant, Onda Cero emetia un 2 % en valencià per a una de les tres emissores que té a la província; la COPE emetia un 3 % només per a l'emissora d'Elx; mentre la SER, de les 17 emissores que té a la província, només emetia en valencià un 7 % a Dénia, un 8 % a Novelda, un 2 % a Alcoi i un 34 % a Benisa. A la província de València, Onda Cero no emetia en valencià en cap de les quatre emissores però feia un 42 % de programació en valencià a través de Radio Color; la COPE emetia un 5 % en OM des de València i un 10 % des de l'emissora Onda Naranja d'Oliva; el conjunt d'emissores de la SER no emetien en valencià des de la ciutat de València, però emetien un 4 % des de Gandia i un 8 % des d'Ontinyent.

Així, doncs, la programació en valencià a la ràdio majoritàriament en castellà és ben exigua i es limita a programes de tertúlia o de participació del públic on el valencià és difícil d'evitar i on fins i tot resultaria grotesc forçar l'ús de l'espanyol. Cal deixar constància que, pràcticament, no hi ha cap progra-

ma informatiu en valencià en les emissores de les grans cadenes, és a dir, fins i tot els informatius locals o territorials són habitualment en castellà.¹²

A les ràdios comercials independents que sorgiren de les concessions de llicències FM de l'any 1989, l'ús del valencià és notablement superior pel fet que la Generalitat n'exigia un mínim del 50 % per a les emissores amb cobertura dins el territori de predomini lingüístic valencià. Unes poques d'aquestes noves emissores feien tota la seua programació en valencià; hi destacaven les emissores Els Ports Ràdio, de Morella, Ràdio Vila-real, Ràdio Muro, Ràdio Activa, d'Ontinyent, i Ràdio Ribera Baixa, de Sueca.

Radio 9, l'emissora pública autonòmica, emet íntegrament en valencià i la seua programació és reemesa en part a través de diverses emissores comercials independents i ràdios municipals. La desatenció que va patir inicialment per part de la direcció general de RTVV i l'escassa independència informativa posterior, amb exclusió de col·laboradors i personatges públics vedats, l'han convertida en una ràdio dòcil al poder polític i poc atractiva informativament que, durant una gran part de la seua existència, ha suprimit el debat polític per les entrevistes individuals als protagonistes de la vida política valenciana. Amb aquest perfil matinal que es combinava amb la ràdio fórmula de la vesprada, ha primat el control sobre els continguts davant la imaginació i la novetat en la programació que li podria haver atorgat un millor lloc dins l'espai radiofònic valencià. El resultat ha estat que, amb les dades més favorables, mai no ha superat el 4 % de l'audiència de ràdio al País Valencià, xifra, en qualsevol cas, no menyspreable, però que es podria haver superat si hagués primat la professionalitat sobre el control i si s'hagueren aprofitat les sinèrgies amb la TVV.

Finalment, les emissores on predomina l'ús del valencià en la programació són les ràdios lliures supervivents i les ràdios municipals. En general, l'ús del valencià s'ajusta a la realitat sociolingüística de l'àmbit de recepció. Així, en les comarques de major predomini lingüístic l'ús del valencià oscil·la entre el 85 % i el 100 %, tot sent majoria les emissores que fan tota la programació en valencià; mentre que als territoris on s'acusa més el pes demogràfic de la immigració l'ús del valencià oscil·la entre el 40 % i el 70 % en el conjunt de la programació.

D'altra banda, per tal d'impulsar les emissions en valencià a la ràdio, la Generalitat Valenciana va regular (Decret 10/1992) la concessió de subvencions a les emissores no associades a cap cadena de ràdio que emeteren almenys

12. Segons dades de l'enquesta a directores i locutors de ràdio de la Direcció General de Política Lingüística, l'any 1991 el 64 % dels directores consideraven que era possible realitzar una programació competitiva i atractiva en valencià, però sols un 24 % pensava fer d'immediat algun nou programa. El 1993, un 79 % de directores creia possible la programació competitiva i atractiva en valencià, i un 29 % tenia previst un nou programa en substitució d'un programa actual en castellà que després era bloquejat per les direccions centrals, fet que confirma la pressió contra l'ús del valencià a la ràdio que exerceixen les grans cadenes a l'hora de polaritzar les emissions de les seues emissores des de Madrid.

el 50 % en valencià en les zones de predomini lingüístic valencià i almenys el 15 % en les zones de predomini lingüístic castellà. De 1992 a 1995, la Generalitat Valenciana va concedir, a 13 emissores que reunien els requisits, vora de 34 milions de pessetes per a l'ús del valencià, tot passant del mòdul fix d'un milió a quatre emissores el 1992, a establir les quantitats en funció de les hores d'emissió en valencià. Finalment, des que el PP governa la Generalitat Valenciana, no s'ha concedit cap ajuda a les emissions radiofòniques en valencià.

TAULA 4
Ajudes¹ a l'ús del valencià en els mitjans de comunicació social

Emissores	1992	1993	1994	1995
<i>R. Activa</i> ³	1.000.000	1.400.000	1.848.000	1.120.000
<i>Onda Naranja</i> ³	1.000.000	830.000	858.000	710.000
<i>R. Ribera</i> ²	1.000.000	1.400.000	1.848.000	1.400.000
<i>R. Els Ports</i> ³	1.000.000	1.400.000	1.848.000	1.400.000
<i>R. Vila-real</i>	1.390.000	1.848.000	1.400.000	
<i>R. Litoral</i>	750.000	715.000	700.000	
<i>R. Nueva</i>	910.000	1.155.000	1.340.000	
<i>R. Pego</i>	792.000	1.400.000		
<i>R. Escavía</i> ⁴	200.000	570.000		
<i>R. Dénia</i>	650.000			
<i>R. Guadassuar</i>	980.000			
<i>R. Lluna</i>	680.000			
<i>R. Alameda</i>	685.000			

Font: Direcció General de Mitjans de Comunicació de la Generalitat Valenciana.

1. En pessetes.

2. Decret de la Generalitat Valenciana 10/1992 de 10 de setembre (ràdio).

3. Mòdul fix d'un milió.

4. Mòdul per a la zona castellanoparlant.

La televisió

L'oferta des de l'espai català

Aquesta oferta comença, per a les comarques del nord del País Valencià, alhora que s'inicien les emissions regulars de TV3 l'any 1984. Progressivament, s'anà estenent cap al sud a mesura que Acció Cultural del País Valencià instal·là els repetidors que ho feren possible, xarxa que fou reforçada per la iniciativa d'alguns ajuntaments que, al seu torn, instal·laren microrepetidors per tal de millorar la qualitat del senyal rebut, mentre el delegat del Govern central s'entestava a impedir-ne la recepció mitjançant actuacions legals

i administratives. Al País Valencià, a més, l'arribada de TV3 va comportar un moviment pràcticament espontani de renovació d'antenes particulars i col·lectives per tal de poder rebre-la, de manera que la infraestructura domèstica en aquest aspecte, abans de l'aparició de Canal 9, havia millorat considerablement.

Diversos factors conflueixen en la bona rebuda i extensió de TV3 dins el territori valencià. En primer lloc i de caràcter general, el fet de poder fruir d'una opció més al televisor, diferent de l'única oferta disponible aleshores (TVE). Es tracta, doncs, d'un argument de pes en la situació d'escassa oferta televisiva que és paral·lela a la creixent demanda per part del públic d'accedir a d'altres possibilitats. I diem argument, perquè de vegades a cada reunió d'escala de veïnat, es tractarà la qüestió de com millorar la infraestructura comunicativa de l'edifici per tal d'accedir a TV3 i eventualment a l'oferta via satèl·lit. El fet que cadascú pugui sintonitzar o no la nova opció televisiva fou l'argument definitiu que reblà el clau davant l'oposició dels sectors anticatalanistes que només poden argüir des de les seues fòbies ideològiques i lingüístiques i enfrontant-se al principi de la lliure elecció. Fins i tot aquests darrers practicaren el seguiment de TV3, encara que de vegades ho feren ocultant-ho als amics i veïnat. En segon lloc, el fet de poder seguir els partits de la lliga de futbol fou el principal factor en l'extensió de la seua audiència. Finalment, entre els sectors de més nivell cultural primà la possibilitat d'accés a una altra font informativa en el sentit més ampli —més enllà dels telenotícies, volem dir—, el fet de poder fruir d'una oferta televisiva en la pròpia llengua que resultava totalment nou i atractiu, així com poder oferir als fills programació infantil en la llengua pròpia. D'altra banda, els xiquets i joves que segueixen l'ensenyament en valencià apareixien com els majors seguidors de TV3 al País Valencià,¹³ seguiment que també era majoritari entre els joves valenciano-parlants en general.

La novetat de TV3 té una gran importància comunicativa i cultural al País Valencià. Des del punt de vista cultural, contribueix a neutralitzar els discursos secessionistes quant a la unitat de la llengua, els quals queden negats cada vegada que algú sintonitza TV3, i alhora reforça la percepció social de la unitat del català, incrementa el prestigi del català al País Valencià en la mesura que demostra cada dia que és una llengua apta per a tota mena de continguts, des dels més populars als més elitistes, i acostuma el públic a escoltar en català les grans estrelles de la indústria audiovisual nord-americana, amb la qual cosa preparava el camí per a la futura televisió valenciana. Quant a l'impuls del sistema televisiu valencià, la sola existència de TV3 és la prova més evident que és possible fer una televisió autonòmica per als valencians i en valencià.

13. Dades de la investigació de Manuel GARCÍA FERRANDO i Rafael NINYOLES (treball de camp dirigit per Rafael Xambó), *Actituds dels escolars davant l'ensenyament del valencià i en valencià*, Generalitat Valenciana, 1988, [Mimeo]

En aquest sentit, després d'un primer període en què la Generalitat Valenciana –a pesar que la llei de creació de RTVV havia estat aprovada al Parlament espanyol– no n'impulsa els preparatius, la demanda social creixent per una televisió valenciana i el perill de desprestigi del Govern valencià acusat de sotmetre's a les indicacions del Govern central del mateix partit, a més dels avantatges, tan valorats pels polítics de tota mena, quant a orientació de l'opinió pública que permet el control de la televisió, feren que la Generalitat Valenciana posés els mitjans que caldran per a fer funcionar el Canal 9.

El conflicte que apareix l'any 1989, i que provoca el tancament temporal dels repetidors d'Acció Cultural per ordre governativa, fa que en els anys següents l'audiència de TV3 minve significativament (anteriorment havia arribat a una mitjana del 8 % d'audiència). D'una banda, perquè, tot just reiniciat el servei del senyal per a la xarxa privada, calgué reorientar les antenes o tornar a sintonitzar-les per a la nova freqüència en què emet; de l'altra, perquè l'aparició de Canal 9-Televisió Valenciana li llevà una part important de l'audiència, atès que, a més d'emetre en la mateixa llengua, era la televisió pròpia i els seus continguts interessaven més als valencians. A partir d'aquest moment, TV3 es mantingué en uns percentatges globals d'audiència que oscil·len entre el 3 % i el 4 %. També cal considerar que quasi la meitat de la població valenciana no pot sintonitzar TV3 en bones condicions de recepció.

L'oferta d'àmbit valencià

L'oferta de televisió que abasta el conjunt del territori valencià és constituïda per les emissions del Centre Territorial de TVE a la Comunitat Valenciana i les de la televisió autonòmica Canal 9. Quant a l'oferta de TVE per al País Valencià, coneguda sota la denominació d'*Aitana*, cal indicar que s'ha limitat des dels seus inicis als anys setanta a una producció curta centrada en els informatius de migdia i vesprada, i desconnexions ocasionals per esdeveniments singulars.

La presència del valencià a la seua programació no ha experimentat canvis destacables; l'any 1995 l'ús del castellà ocupava el 76 % del temps d'emissió. Els criteris d'ús d'una llengua i de l'altra són ben estrambòtics. Des de l'observació continuada, només es podia percebre una barreja arbitrària de llengües, una mena d'ara sí, ara no, que depenia del criteri dels redactors, de l'editor i de la direcció, segons el cas. Aquesta pràctica comportava usos xocants habituals, com ara, introduir una notícia en valencià, seguida d'un reportatge de desenvolupament en què la veu en off era en castellà i que, al seu torn, incloïa declaracions en valencià d'algun entrevistat; el reportatge el tancava el mateix redactor de la veu en off qui, ara en pantalla, parlava a l'audiència en valencià. Darrerament, sembla que als informatius s'ha fixat el criteri que parlen en valencià els conductors-presentadors quan fan les entrades a les notícies, mentre que els vídeos que les desenvolupen siguin en castellà.

El Centre Territorial de TVE, tot i el procés de descentralització iniciat a la segona meitat dels vuitanta, no té una posició definida quant al paper que li correspon dins l'espai comunicatiu valencià, la qual cosa es tradueix, a més del comportament erràtic quant a l'ús del català, en una subordinació als plantejaments de la direcció central. No es pot entendre d'altra manera que el mateix director de TVE-CV considerés prioritari, per davant de la programació territorial, servir notícies als telediaris centrals (Agudo, 1991, pàg. 81), les quals, com ell mateix informa, són seleccionades per a l'emissió amb criteris que s'allunyen de la realitat valenciana i responen als tòpics centrals sobre la nostra societat que predominen a Madrid. Agudo ho atribueix a la força del costum. Hi predomina, doncs, el tractament espectacular i de crònica negra que rep el País Valencià als noticiaris quan és objecte de la informació. A més, és ben coneguda la marginació dels professionals del Centre Territorial de València quan es tracta de cobrir algun esdeveniment de relleu. Com a dada anecdòtica, però ben il·lustrativa, el 9 d'octubre de 1994 la segona edició del telediari central no va fer cap referència a la Diada dels valencians.

Indubtablement, l'eix del sistema televisiu valencià, vista la precarietat de les emissions específiques de TVE, el constitueix Canal 9-Televisió Valenciana, que va començar a emetre regularment el 9 d'octubre de 1989.

Ens detindrem primer, per bé que breument, a analitzar el conflicte que es provocà a l'inici de les emissions de Canal 9. Tot i que al seu moment s'aduidiren raons de caràcter tècnic, per part de la Direcció General de Telecomunicacions del Govern central, per a assignar a Canal 9 la freqüència d'emissió que s'estava usant per a difondre el senyal de TV3 al País Valencià, ningú no va dubtar que es tractava d'una operació de caràcter polític per tal d'impedir la recepció de TV3. Les declaracions de l'aleshores ministre, José Barriónuevo, quedaren en entredit quan Acció Cultural del País Valencià, fent algunes modificacions tècniques als repetidors, va reiniciar les emissions de TV3 per al País Valencià sense tapar el senyal de Canal 9. Certament, la Llei de tercers canals autoritzava les televisions autonòmiques només per als territoris respectius, però en el context europeu de la televisió sense fronteres resultava difícilment justificable aquest argument de tipus legal.

Així, doncs, l'esperit jacobí del partit del Govern central i autonòmic que continuava la línia secular d'aïllar el País Valencià de la resta del domini lingüístic català, l'aprofitament, una vegada més, per a enfrontar els suposats interessos dels valencians al quimèric imperialisme català planaven en aquest conflicte, alhora que la renovació i adequació del parc d'antenes domèstiques, posaven Canal 9 en una posició òptima per a iniciar les emissions i ocupar legalment la freqüència amb què es difonia TV3. D'altra banda, tot i que des de Canal 9 es feia referència contínua a la competència deslleial i als interessos quant a cartera publicitària que TV3 podia esgrimir en les seues tarifes per l'audiència que tenia al País Valencià —encara que no són menyspreables, com tampoc ho és el fet de la concordança quant a compres

de producció aliena a través de la FORTA—, cal destacar que el conflicte es produeix al si de la societat valenciana, entre els ciutadans i organitzacions civils que volen fruir de la recepció de TV3 i els interessos de Canal 9 i del Govern central i autònom. La CCRTV es va mantenir en tot moment al marge de la polèmica i sempre ha mantingut oficialment que ells emeten per a Catalunya i el seu senyal es rep a altres territoris.

El plantejament dels defensors de la continuïtat de TV3 al País Valencià sempre fou que es fes possible la recepció recíproca dels canals autonòmics entre Catalunya i el País Valencià. De fet, al mes següent d'iniciar-se les emissions regulars de Canal 9, l'associació catalana Amics de TVV va instal·lar un repetidor del senyal que permetia captar Canal 9 a les comarques del sud de Catalunya. Pel seu compte, les Corts valencianes aprovaren una proposició no de llei en què demanaven al Govern central que eliminara els obstacles legals que impediien la recepció dels canals autonòmics entre comunitats veïnes (eufemisme que usaren per no referir-se clarament a Catalunya i el País Valencià). El grup socialista al Senat va rebutjar la proposta que en aquest sentit féu el grup mixt al·ludint a les conegudes raons tècniques, que continuaven anteposant-se a les legals.

Vist des de la distància actual, Canal 9 va aconseguir eixir a l'aire amb una bona infraestructura de recepció a les llars, una considerable publicitat inicial i l'arraconament de TV3 quant a audiència. El PSOE, al seu torn, aconseguia imposar la seua perspectiva quant a l'espai legal de les televisions autonòmiques, encara que després va continuar tolerant les emissions de TV3 al País Valencià i les Illes Balears, i les de Canal 9 al sud de Catalunya i a les Illes Balears, emissions que en cap moment foren qüestionades.

Canal 9, com la resta de televisions autonòmiques, s'ha organitzat seguint el model de TVE, tant per a la gestió com per al finançament, que es nodreix de la subvenció del govern autonòmic, la publicitat i la venda de programes.

La programació de Canal 9 és prou aclaridora del seu perfil. El primer any d'emissió, 1989, quasi la meitat del temps (44,4 %) és ocupat per la ficció, amb un 29 % de pel·lícules i un 15 % de sèries. Aquesta proporció és molt superior a la que per exemple destinen TVE i TV3 i, d'altra banda, a la de Canal Sur i TeleMadrid (TM3, inicialment). Els informatius i els espais d'entreteniment ocupen cadascú un 13 % del temps. L'aposta pels xiquets és el percentatge de temps més elevat de totes les televisions que es destinava a dibuixos animats (9,9 %), mentre l'esport, encara que sempre en horaris de gran audiència, obtenia comparativament un percentatge baix (9,5 %). La cultura es trobava sota mínims (3 %) i, com és habitual, relegada als pitjors horaris. Cal subratllar que, ni que fos de manera emblemàtica, Canal 9 no va posar en antena cap programa específicament cultural fins molt temps després del començament de les emissions i, quan ho va fer, l'emetia a la una de la matinada.

L'any 1990, Canal 9 encara incrementa en 10 punts el percentatge destinat a ficció (54,2 %), el qual, comparat amb la resta de televisions públiques

i privades, només és superat per Tele 5, i per poc. Dins d'aquest apartat, el temps d'emissió de telenovel·les (10 %) només es superat per les dues televisions privades. El temps destinat als informatius es redueix (8,8 %) i també el de l'esport (7,8 %), mentre que l'entreteniment (12,9 %) i els espais infantils (9,5 %) es mantenen en els percentatges. La programació cultural creix una mica (4,3 %), tot i que molt per davall de les altres televisions autonòmiques.

L'estiu de 1990, primera programació estiuenca de Canal 9, la televisió autonòmica es decanta per programar per als turistes espanyols, majoritàriament madrilenys. La selecció cinematogràfica s'adreça, citant la seua publicitat, a «la tipologia del turismo familiar que visita en verano la costa levantina» (el subratllat és nostre). I la programació inclou també «series picantes tituladas *Matrimonios y algo más*, donde las señoras en ropa interior y los maridos engañados son los divertidos protagonistas de las situaciones que se suceden a lo largo de media hora».¹⁴ Les queixes per l'incompliment de la llei de creació, l'ús majoritari del castellà, els conflictes amb els actors de doblatge i les empreses valencianes d'audiovisuals constitueixen els principals elements de crítica al model de televisió implantat. El mes d'agost, i al nostre parer a manera de cortina de fum per a dissoldre o enterbolir les crítiques al model de televisió, la direcció general de RTVV fa pública una llista de 593 paraules que no han de ser usades a Canal 9 perquè es consideren massa catalanes i es proposen paraules alternatives que en molt casos són incorrectes o simples sinònims. La polèmica és servida i, mentre tothom s'encega amb la ja vella disputa lingüística entre valencians, la contestació al model de programació i continguts passa a un segon pla.

L'estructura bàsica de la programació no es modifica en els anys següents, llevat de lleugeres variacions conjunturals. La ficció continua ocupant el pes principal i, per exemple, de 1990 a 1991 es passa de 7 a 15 pel·lícules setmanals. No cal estranyar-se, doncs, que la producció pròpia no arribe a significar la meitat del total de la programació (41 % el 1992). El 1993, Canal 9 continua sent, d'entre totes les televisions, la que més temps dedica a l'emissió de pel·lícules i, tal com està el mercat cinematogràfic, ja sabem que quantitat i qualitat són ben lluny de coincidir. Cal insistir que el doblatge al català és pràcticament nul. Finalment, com a dada anecdòtica, però ben expressiva, Canal 9 fou la televisió que va oferir més retransmissions taurines el 1994.

Amb aquesta línia de programació agressivament comercial, ultrapassant fins i tot de vegades les televisions privades, construïda sobre la ficció (cinema de massa i de sèrie B, telesèries alienes i telenovel·les) i altres formes d'entreteniment (concursos i xerrameca de sofà), a més de les retransmissions de la lliga de futbol, Canal 9 assoleix quotes significatives d'audiència. Els anys 1992 i 1993, malgrat la forta competència de les privades que ja tenien una cobertura completa sobre el territori valencià, va aconseguir situar-se al davant, precedida només per TV1, i comparativament era la televisió au-

14. «Morbo en el "Levante feliz"», *El País* (16 juny 1990.)

tonòmica amb més quota d'audiència al seu territori. El 1994, tanmateix, la manca de renovació de continguts i la consolidació de la nova programació de les privades –amb el creixement destacat d'Antena 3– situa Canal 9 en el quart lloc del rànquing de televisions per audiència.

Els darrers anys de la TVV han estat marcats per un conjunt d'actuacions que tant en la gestió econòmica, com en la programació, la política de personal i la línia informativa han provocat contínues interpel·lacions parlamentàries, intents de control per part de les Corts valencianes i un tractament periodístic sostingut pel seguit d'escàndols que l'han convertit en objecte d'atenció permanent de l'opinió pública valenciana. En poc més de tres anys Canal 9 ha tingut quatre directors, la seua gestió econòmica és plena d'ombres i ha facilitat l'ordit d'interessos que ha generat beneficis importants a empreses que participen en el llançament de Valencia Te Ve, tot aprofitant la televisió pública, sobretot a l'època de Sánchez Carrascosa, marit de la directora del diari *Las Provincias*, com una plataforma experimental de programes, de llançament de presentadors, d'aprenentatge de novells, d'adquisició de l'ofici a executius que després d'aprendre han passat a Valencia Te Ve, d'agència de col·locació de periodistes i col·laboradors de l'entorn de *Las Provincias* i de compres de material a preu de saldo per a la televisió no legalitzada que ara administra el mateix Sánchez Carrascosa. Canal 9 ha esdevingut la principal promotora en tots els àmbits de la televisió local privada, propietat de la directora de *Las Provincias*. D'altra banda, malgrat el seu comercialisme barroer, Canal 9 continua sent la quarta televisió en audiència.

Quant a la presència del valencià en les emissions, principal justificació per a la seua existència segon la llei de creació, el director general de la RTVV, Josep Vicent Villaescusa, es va comprometre, el juliol de 1996, a assolir una quota del 65 % en valencià per a Canal 9 i que, per a aqueix any, almenys la meitat de la programació fóra en valencià. Cap dels dos compromisos s'ha complit. Un estudi de CCOO del mateix any situava el percentatge de valencià en l'hora de màxima audiència en un 28 % en la setmana del 21 al 27 de juny, mentre que la setmana del 4 al 10 de novembre havia baixat al 15 %. Altres estudis posteriors confirmen que la presència del valencià al primer canal autonòmic no depassa el 50 % del total de la programació. Qüestió diferent és la del segon canal, Notícies 9, rebatejat recentment com a Punt Dos, en el qual la programació és íntegrament en valencià, però la seua cobertura real és ben baixa i l'audiència no arriba a l'1 %. Curiosament, la germana major, Canal 9, no en fa promoció, ni des de la la RTVV s'ha emprès cap campanya per augmentar-ne el coneixement entre la població. Sembla que el segon canal serveix, sobretot, per a justificar l'escassa presència del valencià al primer i per a produir una bona part de la programació del canal Comunitat Valenciana que s'emet a través de Via Digital. Finalment, la promesa electoral del PP de privatitzar la televisió autonòmica obre greus incerteses sobre el futur de la televisió pública valenciana.

El sistema televisiu valencià es troba actualment en una cruïlla d'una gran transcendència per a la seua evolució durant els propers anys. En primer lloc, assistirem a un desenvolupament important de la televisió local, la qual, en la mesura que adopte criteris autònoms del poder polític i aprofite les sinergies potencials, pot esdevenir una segona xarxa de televisió valenciana. Altrament, el predomini de l'espai públic o el privat en aquest sector pot decantar-se a favor d'aquest darrer si atenem al corrent privatitzador actual, tot i que es produiran fortes tensions a moltes localitats per la força que conserva l'esquerra en l'àmbit municipal. A més, cal considerar l'intervencionisme del Govern central que tolera o impedeix el funcionament de les televisions locals amb criteris força arbitraris segons el que hem vist fins ara.

En segon lloc, el futur de Canal 9 mostra una gran incertesa. Les fluctuacions de l'audiència, l'increment del castellà, la degradació –encara més– de la programació des que el PP va accedir a la Generalitat, fa preveure que el nou govern intentarà la privatització ara que els canvis en l'ordenament legal li ho permeten, tal com va anunciar al seu programa electoral o potser tirarà pel camí del mig intensificant la privatització del que anomenen *producció pròpia*. Potser, el debat i les tensions que se'n derivaran, esdevindran un dels eixos centrals de controvèrsia en l'opinió pública valenciana i, fins i tot, reïsquen a impedir-ho. Altrament, s'hauran malbaratat temps i esforços en la consolidació del sistema televisiu valencià. En qualsevol cas, urgeix configurar un nou sistema de control que li permeta actuar amb independència com a mitjà informatiu i de participació social. D'altra banda, seria gravíssim per al futur de l'audiovisual valencià i una espoliació a tots els valencians que l'ingent arxiu audiovisual que ha creat Canal 9 i, més recentment, Notícies 9, les pel·lícules doblades al valencià, els documentals i reportatges sobre la nostra realitat present i històrica, les entrevistes a personalitats, els programes de tota mena, etc., tot fet amb diners públics, fos venut íntegrament a qui compràs la televisió.

Les televisions locals van aparèixer al País Valencià en la segona meitat dels anys vuitanta, amb un cert retard com ja havia passat abans amb el moviment de les ràdios lliures. De fet, a Catalunya l'any 1984 es comptabilitzaven al voltant de 40 emissores de televisió local (Corbella, 1991, pàg. 61), mentre al País Valencià no se'n comptabilitzava cap. Si hi havia alguna experiència, no n'ha quedat constància.

En el nostre cas, per tant, la televisió local es desenvolupa a partir de 1985. A més, moltes tenen una vida efímera. El 1993, quan vam realitzar el cens de televisions locals, vam poder comprovar que, de la llista que ens havia facilitat ASVATEL (Associació Valenciana de Televisions Locals), aproximadament una quarta part havien deixat de funcionar, i afegint les no associades que existien en aquell moment, el còmput no arribava a 40 televisions locals en actiu, i això per molt irregulars que foren les emissions. També és cert que les dades disponibles a través de les autoritats són força contradictòries, per-

què barregen vídeos comunitaris i televisions locals i ho posen tot al mateix sac. Només així es pot entendre que la Direcció General de Telecomunicacions declarara que tenia censats a Alacant més de 60 canals de televisió.¹⁵ També cal considerar la persecució amb fortes multes i tancaments a què les autoritats governatives les van sotmetre.

Mancades de regulació legal, les televisions locals s'han hagut de moure en un terreny movedís en què depenien de la tolerància de les autoritats. Els criteris principals que han seguit les autoritats governatives sempre han estat de tipus tècnic i administratiu; és a dir, s'han guiat pels eventuais problemes tècnics d'interferència del senyal de les televisions legals –tot i que la majoria de vegades aquest argument era l'excusa per a intervenir contra les locals– i per la competència deslleial quan emetien publicitat o programaven pel·lícules de les quals no tenien els drets d'exhibició ni pagaven impostos.

L'idioma escollit per a adreçar-se a l'audiència reproduceix la realitat sociolingüística del País Valencià en el cas de les públiques, però no s'hi adapta en el cas de les privades, que emeten en castellà i només introdueixen el valencià quan intervenen alguns invitats que l'usen o quan participa el públic (els casos més palesos són els de Castelló, Benidorm i Torrent que, tot i optar pel castellà com a llengua de la televisió, reconeixen una presència del valencià que oscil·la entre el 30 % i el 40 %). En les poblacions de predomini lingüístic valencià, la llengua de la televisió és la pròpia i el seu ús total oscil·la entre el 60 % de les poblacions amb major presència de població immigrada i el 90 % o més de la resta.

Actituds lingüístiques i televisió

L'any 1984, a punt d'aprovar-se de la llei de creació de RTVV, la Generalitat va encarregar al CIS una enquesta que, entre altres qüestions, incloïa l'opinió dels valencians sobre la creació del tercer canal de televisió i les opcions de llengua per a les emissions. D'altra banda, el Servei d'Investigació i Estudis Sociolingüístics de la Generalitat Valenciana ha inclòs sistemàticament en les seues enquestes l'opinió sobre l'ús del valencià a Canal 9. Amb aquest conjunt de dades, es pot considerar l'evolució que s'ha produït al si de la societat valenciana.

No resulta estrany, en un context d'escassetat d'oferta com la de 1984, que l'aclaparadora majoria dels valencians (85 %) estigueren d'acord amb la creació del canal autonòmic i que els contraris foren menys d'un 4 %. Els partidaris de la televisió autonòmica eren majoria a tots els grups d'edat, tot destacant el major percentatge del grup dels nascuts en la segona meitat dels cinquanta (95 %) i el més baix dels que tenien 60 anys o més (74 %). De la resta de variables, atesa la nombrosa majoria de partidaris, ens limitarem a indicar els qui hi destaquen: els residents a les ciutats entre 50.000

15. *Levante-EMV* (26 abril 1990).

i 100.000 habitants, les persones que se situen al centreesquerra i l'esquerra, i els qui tenen més competència lingüística en català.

Tanmateix, no es pot identificar l'opinió favorable al canal autonòmic amb les idees quant a la llengua en què hauria d'emetre, és a dir, una cosa és reclamar una televisió pròpia i una altra de molt diferent, plantejar que siga en valencià. Mentre la primera idea suposa una presa de posició enfront del monopoli estatal i es mou en l'àmbit de l'increment de l'oferta, la segona remet a qüestions d'identitat lingüística i consciència nacional. Així, el grup més nombrós de valencians (45 %) eren partidaris l'any 1984 que valencià i castellà foren presents a parts iguals en les emissions de la futura televisió autonòmica, mentre quasi 3 de cada 10 opinaven que el valencià havia de ser la llengua de més ús (per a 1 de cada 10 havia de ser tot en valencià, i per a quasi 2 de cada 10 havia de ser més en valencià). D'altra banda, 2 de cada 10 es pronunciaven perquè fóra més en castellà o tot en castellà.

El nombre més elevat de partidaris del valencià apareixia, comparativament, entre els grups més joves (entre 40 % i 37 %), els titulats universitaris (entre 43 % i 47 %), les províncies de Castelló (32 %) i València (35 %), les posicions d'esquerra (51 %), i els qui es declaraven valencianoparlants, més encara, si el sabien escriure (61 %). Per contra, els grups més nombrosos de partidaris d'una presència major del castellà, tot i que sempre més reduïts que els defensors del valencià, eren els grups de més edat (23 % aproximadament), sense estudis (26 %), residents a ciutats entre 50.000 i 100.000 habitants (34 %) –poblacions amb forta densitat d'immigració–, de les províncies d'Alacant (33 %) i Castelló (25 %), en posicions ideològiques de centredreta (26 %), que entenen però no parlen el valencià (29 %) i, sobretot, que no l'entenen (67 %).

Com veiem, les opinions a favor d'una llengua o de l'altra com a instrument comunicatiu de les emissions del futur canal autonòmic presentaven divisions estructurals ben clares: joves, d'una banda, i adults i vells, de l'altra; ciutats grans d'al·luvió, enfront de la capital del país, i el rosari de ciutats mitjanes i petites de les comarques catalanoparlants; Valencià i Castelló enfront de la hipercastellanitzada ciutat d'Alacant i comarques més al sud del país; esquerra i dreta; valencianoparlants i castellanoparlants que no l'entenen. Sis anys després, el 1990, els partidaris que Canal 9 fóra tot en valencià o més en valencià havien passat del 28 % al 48 %, mentre que els qui es declaraven a favor que fóra tot en valencià o més en castellà s'havien reduït del 19,5 al 15 % (vegeu la taula 5).

Aquestes dades tenen diversos significats. En primer lloc, caldria assenyalar els efectes del procés de recuperació lingüística (l'alfabetització a les escoles, el creixement dels prestigi cultural del català, la reducció a mínims dels qui declaren no entendre'l, la consolidació autonòmica) i un cert apaivagament del conflicte lingüístic. En segon lloc, convé considerar la reacció de determinats sectors a l'aparició de Canal 9 i la progressiva adquisició del costum

de seguir les emissions en valencià, la qual cosa tindrà un efecte normalitzador que porta a voler-ne més, i açò darrer, en relació al fet que les hores de màxima audiència són ocupades quasi sempre pel castellà. I en tercer lloc, l'aparició de les privades que incrementarà notablement l'oferta global en castellà.

TAULA 5
Opinió sobre l'ús del valencià a TVV-Canal 9
segons l'any de realització de l'enquesta¹

<i>Hauria de ser</i>	1990	1991	1992	1994
<i>Tot en valencià</i>	36,9	35,3	33,6	34,1
<i>Més en valencià</i>	11,3	15,9	17,9	16,6
<i>Igual que ara</i>	35,8	37,0	38,1	40,6
<i>Més en castellà</i>	10,7	7,5	7,0	7,6
<i>Tot en castellà</i>	4,2	2,1	1,6	0,6
<i>NS/NC</i>	1,1	2,3	1,8	0,4

Font: Servei d'Investigació i Estudis Sociolingüístics. DGPL de la Generalitat Valenciana, 1995.

1. En percentatges verticals

218

En els anys següents, de 1991 a 1994, encara va augmentar una mica el nombre de partidaris del tot en valencià o més en valencià, mentre els qui es pronunciaven a favor que fóra tot en castellà o més en castellà es reduïren a la meitat en aquest període (del 15 % de 1990, al 7,6 % de 1994). Els qui reclamaven que fóra tot en castellà, que el 1984 eren el 8,5 % de la població, el 1990 es reduïren al 4,2 %, i el 1994 només són el 0,6 %.

En una dècada, s'ha produït un canvi important en les actituds lingüístiques dels valencians envers la televisió pròpia. El grup més nombrós el 1984 (45 %) era el qui demanava que el temps es repartira a parts iguals entre valencià i castellà. Deu anys després, el grup més nombrós (50,7 %) és el qui reclama més presència del valencià.

Bibliografia

- AGUDO, J. L. *Producción y programación en los cc.tt. A: Jornadas sobre el papel de la TV estatal en las comunidades autónomas*. València: Generalitat Valenciana: CARTVE, 1991.
- ARIÑO, A. *Fiesta y sociedad en la Valencia contemporánea*. Universitat de València. Facultat de Ciències Econòmiques i Empresariales, 1989. [Tesi doctoral]
- Audiencia y programación*. València: RTVV, 1993.

- BELLO, V. *La pesta blava*. València: Tres i Quatre, 1988.
- BLASCO, R. «Reflexions al voltant de la premsa comarcal». *Batl·lia*, núm. 2 (tardor 1985).
- BOURDIEU, P. «Espacio social y poder simbólico». *Cosas dichas*. Barcelona: Gedisa, 1987.
- *¿Qué significa hablar? Economía de los intercambios lingüísticos*. Madrid: Akal, 1985.
- BURGUERA, F. de P. *És més senzill encara, digueu-li Espanya*. València: Tres i Quatre, 1991.
- CORBELLA, J. M. *La comunicació social a Catalunya, 1981-1991*. Barcelona: CIC, 1991.
- COROMINAS, M. «Televisió i conflicte lingüístic a Europa». A: SALVADOR, V. (coord.). *Teletextos II*. València: Universitat de València, 1990.
- COROMINAS, M.; LÓPEZ, B. «Espanya: les contradiccions del "model autonòmic"». *Anàlisi*, núm. 17 (1994).
- CUCÓ, A. *Aspectes de la política valenciana del segle XIX*. Barcelona: Dalmau, 1965.
- *El valencianismo político*. València: Lavínia, 1971.
- *País i estat: la qüestió valenciana*. València: Tres i Quatre, 1989.
- DOLÇ, M.; SANCHIS, V.; DEÓ, F. J. *Les ràdios lliures: Una pràctica alternativa*. Barcelona: Edicions Terra Verda, 1985.
- El espacio televisivo a partir de la Directiva 89/552 de las Comunidades Europeas*. València: RTVV, 1992.
- FRANCH, V. [et al.]. *Document 88*. València: Tres i Quatre, 1988.
- FUSTER, J. *Nosaltres, els valencians*. Barcelona: Edicions 62, 1962.
- *Nosaltres, els valencians*. 14a ed. Barcelona: Edicions 62, 1994.
- GARCÍA, M.; LÓPEZ-ARANGUREN, E.; BELTRÁN, M. *La conciencia nacional y regional en la España de las autonomías*. Madrid: CIS, 1994.
- GIFREU, J. (dir.); COROMINAS, M. (coord.). *Construir l'espai català de comunicació*. Barcelona: Generalitat de Catalunya: CIC, 1991.
- «Sistema i polítiques de la comunicació a Catalunya (1970-1980)». *L'Avenç*, 1983.
- HERNÁNDEZ, G. M. *Fiesta y franquismo. Las fallas de Valencia entre 1939 y 1975*. Universitat de València. Facultat de Geografia i Història, 1993. [Tesi doctoral]
- Jornadas sobre el papel de la TV estatal en las comunidades autónomas*. València: CARTVE, 1991.
- La informació a la Comunitat Valenciana*. València: Generalitat Valenciana, 1987.
- LLUCH, E. *La via valenciana*. València: Tres i Quatre, 1976.
- MARQUÉS, J.-V. *País perplex*. València: Tres i Quatre, 1974.
- MARTÍ, M. «La societat valenciana de la Restauració (1875-1914): estabilització del domini burgès i contestació renovada». A: *Història del País Valencià: Època contemporània*. Barcelona: Edicions 62, 1990.

- MOLLÀ, T. *La utopia necessària. Nacionalisme i societat civil*. Alzira: Bromera - El Mèdol, 1994.
- Joan Fuster. *Converses inacabades*. València: Tàndem, 1992.
- MORAGAS, M. DE. *Espais de comunicació: experiències i perspectives a Catalunya*. Barcelona: Edicions 62, 1988.
- MORAGAS, M. DE; GARITAONANDÍA, C. «Introducció. Les regions a l'espai audiovisual europeu». *Anàlisi*, núm. 17, 1994.
- NINYOLES, R. *Idioma y poder social*. Madrid: Tecnos, 1972.
- *Idioma i prejudici*. 2a ed. rev. Palma de Mallorca: Editorial Moll, 1975.
- *El País Valencià a l'eix mediterrani*. Tavernes Blanques: L'Eixam, 1992.
- *Conflicte lingüístic valencià*. València: Tres i Quatre, 1969.
- *Las radiotelevisiones en el espacio europeo*. València: RTVV, 1990.
- RAMOS, V. *Pancatalanismo entre valencianos*. València: Artes Gráficas Quiles, 1978.
- TOBARRA, A.; XAMBÓ, R. *Anàlisi de l'ús del valencià als mitjans de difusió escrita*. València, 1993. [Informe per a la Direcció General de Política Lingüística de la Generalitat Valenciana]
- TRUJILLO, M. «Informe sobre Canal 9-TV». A: SALVADOR, V. (coord.). *Teletextos II*. València: Universitat de València, 1990.
- XAMBÓ, R. «Los medios de comunicación social». A: GARCÍA, M. (coord.). *La sociedad valenciana de los 90*. València: Alfons el Magnànim: IVEI, 1992.
- *Dies de premsa. La comunicació al País Valencià des de la transició política*. Tavernes Blanques: L'Eixam, 1995.
- *El sistema comunicatiu valencià*. [S. II.]: T. D. Universitat de València, 1996.